

ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПУБЛИЧНОПРАВНИ НАУКИ“
гр. Пловдив, ул. „Цар Асен“ № 24, <https://uni-plovdiv.bg/>

ТОДОР ИВАНОВ РОГОШЕВ

**ПРИДОБИВАНЕ НА ГРАЖДАНСТВО
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ:
КОНСТИТУЦИОННОПРАВНИ И
МЕЖДУНАРОДНОПРАВНИ АСПЕКТИ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за придобиване на
образователна и научна степен „доктор“

област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки
професионално направление: 3.6 Право
докторска програма „Конституционно право“

Научен ръководител: проф. д.ик.н. Веселин Цанков

Пловдив

2026

Докторантът е редовен докторант по докторска програма „Конституционно право“ от професионално направление 3.6. Право, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, зачислен със Заповед РД 21-1499/18.07.2024 г. на Ректора на ПУ „Паисий Хилендарски“, считано от 01.08.2024 г.

С решение на Факултетния съвет на Юридическия факултет, Протокол № 141/ 02.06.2026 г., докторант Тодор Иванов Рогошев е отчислен с право на защита.

Дисертационният труд на тема „Придобиване на гражданство в Република България: конституционноправни и международноправни аспекти“ е обсъден и допуснат до защита пред научно жури от Катедрения съвет на Катедра „Публичноправни науки“ при Юридическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“ на заседание, проведено на 23.06.2026 г., Протокол № 5.

Състав на научното жури

Външни членове:

1. проф. д-р **Пламен Веселинов Киров** –
Софийски университет „Св. Климент Охридски“;
2. доц. д-р **Капка Светославова Георгиева** –
Софийски университет „Св. Климент Охридски“;
3. доц. д-р **Мария Вълкова Христозова** –
Медицински университет – Пловдив;

Вътрешни членове:

1. проф. д-р **Христо Йорданов Паунов** –
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“;
2. доц. д-р **Константин Василев Пехливанов** –
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“;

Откритото заключително заседание за защита на дисертационния труд ще се проведе на 06.10.2026 г. Материалите по защитата са на разположение в Юридическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност и значимост на изследването	4
2. Литературен обзор	6
3. Обект и предмет на изследването	7
4. Цел и задачи на изследването	8
5. Методология на изследването.....	10
6. Обхват и ограничения на изследването	11
7. Научна новост, теоретична и практическа значимост на изследването	12

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....

1. Увод	14
2. Глава първа: Общо за гражданството	14
3. Глава втора: Източници на правото, регулиращи въпросите на гражданството	15
4. Глава трета: Значение и практическо приложение на института на гражданството... ..	17
5. Глава четвърта: Придобиване на гражданство и други сродни производства.....	18
6. Глава пета: Международноправни стандарти и приложението им в правната уредба на Република България по придобиване на българско гражданство	20

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ИЗВОДИ

IV. ПРЕДЛОЖЕНИЯ *DE LEGE FERENDA*.....

V. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИТЕ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

А. Научни приноси.....	28
Б. Научно-приложни приноси.....	29
В. <i>De lege ferenda</i> принос	29

VI. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е в общ обем от 390 стандартни печатни страници от 1800 знака. Той се състои от увод, пет глави, заключение и библиография. Изложението е изградено върху анализ на вътрешноправни, международноправни и европейскоправни източници, релевантна съдебна практика, доктринални изследвания и практически наблюдения върху функционирането на производствата, свързани с българското гражданство.

Предмет на труда е придобиването на българско гражданство, разгледано в неговите конституционноправни и международноправни аспекти. Изследването не се ограничава до описание на действащата уредба, а търси мястото на придобиването на гражданство в по-широката система на публичното право. В този смисъл гражданството е разгледано като правен статус, правоотношение и институт, чрез който се установява трайната правна връзка между физическото лице и държавата.

Основното внимание е насочено към способите за придобиване на българско гражданство, материалноправните предпоставки, производствата пред компетентните държавни органи и правните последици от придобиването. Засегнати са и сродни производства, включително установяването, загубването и възстановяването на българско гражданство, доколкото те са необходими за цялостното разбиране на института.

1. Актуалност и значимост на изследването

Актуалността на изследването се обуславя от значението на гражданството като един от основните институти на конституционното и международното право. Гражданството е правната връзка, чрез която лицето се

включва в политическата и правната общност на държавата. То не е само формална принадлежност, а основание за упражняване на редица права, за поемане на определени задължения и за участие в конституционния живот. Именно поради тази причина въпросите за гражданството са от особено значение не само на национално, но и на международно ниво.

В съвременните условия гражданството има значение, което надхвърля рамките на вътрешното право. Мобилността на лицата, миграционните процеси, двойното гражданство, безгражданството и взаимодействието между националните правни системи поставят института в по-широк правен контекст. Държавата запазва правомощието си да определя кои лица са нейни граждани и при какви условия се придобива гражданството ѝ, но това правомощие следва да се упражнява при съобразяване с Конституцията, международното право и правото на Европейския съюз.

Особена актуалност има конкретният предмет на труда — придобиването на българско гражданство. В правната теория гражданството често се разглежда предимно в неговото материално значение като принадлежност, статус или правна връзка. Придобиването му обаче поставя самостоятелни въпроси относно предпоставките, производствата, компетентните органи, характера на актовете, възможността за контрол и защитата на лицата, участващи в тези производства. Тези въпроси имат изразена важност по отношение на значимостта на независимостта на процеса.

Проблематиката има и ясно практическо измерение. Производствата по гражданство засягат правния статус на конкретни лица и могат да бъдат определящи за достъпа им до политически права, трайно пребиваване, професионална реализация, участие в обществения живот или защита срещу безгражданство. Придобиването на българско гражданство води и до

придобиване на гражданство на Европейския съюз, което придава на националната уредба допълнително значение. Това е особеният ефект на придобиване на българско гражданство – значението му е не само на национално ниво, но и на европейско.

В действащата уредба и практическото ѝ прилагане се открояват редица въпроси, които изискват научно изследване: съдържанието и доказването на български произход, обхватът на привилегированата натурализация, съотношението между държавната преценка и правата на лицата, липсата на контрол върху някои актове и необходимостта от по-ясно съобразяване на производствата с Конституцията, международното право и правото на Европейския съюз.

2. Литературен обзор

В българската правна литература въпросите на гражданството са били предмет на самостоятелно изследване, но темата не може да се приеме за изчерпана. Развитието на правото след Конституцията от 1991 г., членството на Република България в Европейския съюз и натрупването на нова международна и национална практика налагат повторно разглеждане на редица въпроси.

Сред основните трудове в българската доктрина следва да се посочат изследването на проф. Велко Вълканов, посветено на българското гражданство, и трудът на проф. д.ик.н. Веселин Цанков „Българското гражданство: материалноправни и процесуални аспекти“. Първият има важно значение за теоретичната основа на института, а вторият - за анализа на производствата и практическото функциониране на уредбата.

В по-новата литература следва да се отбележи трудът на проф. Георги Близнашки „Българското гражданство“, както и общите курсове по конституционно право, включително трудовете на проф. Емилия Друмева и проф. Стойчев. В тях гражданството се разглежда във връзка с държавата, правния статус на гражданите и основните права.

В международноправната литература от значение са разработките на Paul Weis, Alice Edwards и Laura van Waas, James Crawford, Malcolm Shaw и Gleider Hernández. Те разглеждат гражданството и националността като институти на международното право, с акцент върху действителната връзка между лицето и държавата, безгражданството, дипломатическата защита и ограниченията върху свободата на държавите при уреждането на гражданството.

Настоящият труд стъпва върху тези изследвания, но поставя в центъра на анализа действащата българска уредба и практиката по нейното прилагане. Така той се насочва към по-слабо изследвана част от проблематиката - придобиването на българско гражданство като производство, материалноправен институт и въпрос на съответствие с Конституцията, международното право и правото на Европейския съюз.

3. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването е гражданството като институт на конституционното и международното право. То обхваща съвкупността от правни норми, принципи и обществени отношения, чрез които се урежда принадлежността на физическите лица към държавата и последиците от тази принадлежност.

Гражданството се разглежда като трайна правна връзка между лицето и държавата. Във вътрешното право то е предпоставка за упражняване на определени права и за поемане на задължения; в международното право - основание за признаване на принадлежността на лицето към държавата, включително при дипломатическата защита; а в правото на Европейския съюз - предпоставка за възникване на гражданство на Съюза.

Предмет на изследването е придобиването на българско гражданство като конкретно проявление на този институт. То се разглежда през материалноправните предпоставки, процесуалноправните механизми, компетентните органи, естеството на актовете и практическото приложение на действащата уредба, включително с оглед на нейното съответствие с Конституцията, международното право и правото на Европейския съюз.

В предмета попадат способите за придобиване на българско гражданство по произход, по месторождение и по натурализация. Особено внимание се отделя на натурализацията, тъй като при нея най-ясно се проявяват въпросите относно обема на държавната преценка, гаранциите за лицата и контрола върху дейността на органите.

4. Цел и задачи на изследването

Основната цел на дисертационния труд е да се извърши цялостен и критичен анализ на материалноправните и процесуалноправните аспекти на придобиването на гражданство в Република България в светлината на конституционното право, международното право и правото на Европейския съюз.

За постигането на тази цел изследването последователно изяснява съдържанието и правната природа на гражданството, разглежда го като статус, правоотношение и институт, свързан със системата на основните права, и го отграничава от сходни понятия като националност, народност, етнос, произход и принадлежност към държавата.

Следваща задача е анализът на източниците на правото, които уреждат гражданството - вътрешноправни актове, международноправни договори и актове на правото на Европейския съюз. Чрез този анализ се установяват мястото на българската уредба в по-широк правен контекст и ограниченията, които произтичат за държавата при уреждането на придобиването на гражданство.

Трудът изследва отделните способности за придобиване на българско гражданство - по произход, по месторождение и по натурализация. Особено внимание се отделя на общата и привилегированата натурализация, включително на придобиването на гражданство от лица от български произход и в изключителни случаи.

Самостоятелна задача е анализът на производствата, свързани с гражданството: ролята на компетентните органи, етапите на процедурите, характера на актовете, административната преценка, възможностите за контрол и гаранциите за лицата, чиито права и законни интереси могат да бъдат засегнати.

Крайната задача е да се оцени съответствието на действащата уредба и практика с Конституцията, международното право и правото на Европейския съюз и въз основа на това да се формулират обосновани изводи и предложения *de lege ferenda*.

5. Методология на изследването

За постигането на поставените цели и задачи са използвани няколко взаимнодопълващи се метода на научно изследване. Основно значение има правно-догматичният метод, чрез който са анализирани Конституцията на Република България, Законът за българското гражданство, приложимите подзаконови нормативни актове, международните договори, актовете на правото на Европейския съюз и относимата съдебна практика.

Доктриналният метод е използван при анализа на български и чуждестранни научни изследвания, посветени на гражданството, националността, безгражданството, държавния суверенитет, правата на човека и правото на Европейския съюз. Историческият метод позволява да се проследи развитието на уредбата на гражданството в България и връзката на действащия режим с предходните конституционни и законови решения.

Сравнителноправният метод е приложен в ограничен и функционален обем — доколкото съпоставянето с други правни системи и с международноправната уредба подпомага оценката на българския режим. Социолого-аксеологическият метод е използван при анализа на съотношението между действащото право и ценности като правовата държава, справедливостта, правната сигурност, защитата на основните права и недопускането на произвол.

В рамките на труда е използван и емпиричен подход. Проведено е теренно проучване в институции, които участват в производствата, свързани с българското гражданство. Това позволява нормативният анализ да бъде съпоставен с практическата организация на процедурите, реалните затруднения и междуинституционалното взаимодействие. При обработката и систематизирането на част от материала са използвани и съвременни

технологични средства с помощен характер, без те да заместват самостоятелната авторска преценка.

Емпиричният подход има качествен, а не статистически характер. Целта му не е да изведе количествени зависимости, а да позволи проверка на начина, по който нормативната уредба функционира в практиката. Теренното проучване в институциите, участващи в производствата по гражданство, е използвано като средство за съпоставяне между предписанията на закона и реалното движение на административните процедури.

Този подход има значение най-вече при анализа на въпросниците, интервютата, удостоверенията за гражданство, доказването на български произход и междуинституционалната координация. Чрез него могат да бъдат открити практически проблеми, които не винаги се виждат при чисто текстуален анализ на закона, но имат значение за правната сигурност, предвидимостта и защитата на лицата. Същевременно теренното проучване има подпомагаща функция и не замества самостоятелния правен анализ.

6. Обхват и ограничения на изследването

Дисертационният труд е посветен преди всичко на придобиването на българско гражданство. Това определя както неговия обхват, така и необходимите ограничения. Гражданството е широк институт, който включва множество въпроси — придобиване, установяване, загубване, възстановяване, права и задължения на гражданите, международноправни последици и връзка с други правни отрасли. Пълното им изследване би надхвърлило предмета на настоящия труд.

Основният фокус е поставен върху способите за придобиване на българско гражданство и върху производствата, чрез които това придобиване се реализира. Разгледани са придобиването по произход, по месторождение и по натурализация, като по-голямо внимание е отделено на натурализацията поради нейната фактическа и правна сложност.

Производствата по установяване, загубване и възстановяване на българско гражданство са разгледани само доколкото са необходими за систематичното разбиране на института и за анализа на придобиването. Сравнителноправният материал също е използван в ограничен обем — там, където подпомага анализа на българското право или позволява по-ясно да се открият определени проблеми.

Така изследването запазва ясно определен предмет, но поставя придобиването на българско гражданство в неговия реален правен контекст — на пресечната точка между Конституцията, вътрешното законодателство, международното право и правото на Европейския съюз.

7. Научна новост, теоретична и практическа значимост на изследването

Научната новост на дисертационния труд се изразява преди всичко в поставянето на придобиването на българско гражданство като самостоятелен предмет на цялостно правно изследване. В българската литература гражданството традиционно се разглежда като елемент от правния статус на лицето или като част от общото изложение на конституционното право. Настоящият труд измества фокуса към самото придобиване на гражданство - към основанията, предпоставките, производствата, актовете и гаранциите за лицата, които участват в тях.

Новостта на изследването се проявява и в съчетаването на няколко правни перспективи. Придобиването на гражданство е анализирано едновременно като въпрос на конституционното право, международното право, административното право и правото на Европейския съюз. В тази връзка е доразвито разграничението между гражданство и националност, както и значението на действителната връзка между лицето и държавата при преценката на различните способи за придобиване на гражданство.

Теоретичната значимост на труда се свързва с разглеждането на гражданството като многоизмерен публичноправен институт - правен статус, правоотношение и институт, свързан със системата на основните права. Този подход позволява придобиването на гражданство да бъде поставено в контекста на правовата държава, правната сигурност, защитата срещу произвол, предотвратяването на безгражданството и защитата на децата.

Практическата значимост на изследването се проявява в анализа на действащите производства по гражданство. Разгледани са компетентните органи, етапите на производствата, значението на докладите и становищата, доказването на български произход, интервютата и въпросниците, както и удостоверяването на гражданството. Това позволява да се открият конкретни затруднения в практиката и да се предложат решения, които могат да бъдат използвани от законодателя, администрацията и съдилищата.

Научно-приложната стойност на труда се изразява и в направените предложения *de lege ferenda*. Те са насочени не към механично разширяване на възможностите за придобиване на българско гражданство, а към изграждане на по-ясна, предвидима и защитима уредба, съобразена едновременно с държавния интерес и с основните принципи на правовата държава.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Увод

В увода на дисертационния труд са очертани актуалността на темата, предметът, обектът, целта, задачите и методологията на изследването. Обоснована е необходимостта от самостоятелно изследване на придобиването на българско гражданство, доколкото производствата, предпоставките и последиците от придобиването му поставят специфични конституционноправни, международноправни и практически въпроси.

В уводната част е направен и преглед на състоянието на научната литература по темата, като са открити основните български и чуждестранни изследвания относно гражданството, националността и безгражданството. Посочени са научната новост, теоретичната и практическата значимост на труда.

2. Глава първа: Общо за гражданството

Първа глава е посветена на общата характеристика на гражданството. В нея се изследват понятието, значението и историческото развитие на гражданството като правен институт. Изложението проследява прехода от по-стари форми на лична зависимост, включително поданството, към съвременното разбиране за гражданство.

Гражданството е разгледано като сложен публичноправен институт в три основни проявления — правен статус, правоотношение и право на човека. Като статус то определя принадлежността на лицето към държавата и мястото му в нейния правен ред. Като правоотношение то изразява трайна връзка между физическото лице и държавата, от която произтичат права и задължения. Като

право на човека гражданството се свързва с правото на всяко лице да има гражданство и със защитата срещу произволно лишаване от него.

Ключово за главата е разграничаването на гражданството от сродни понятия — националност, етнос, етническа принадлежност, народност, българин, гражданин и български гражданин. Това разграничение има значение както за понятийния апарат на труда, така и за анализа на придобиването на българско гражданство, особено при лицата от български произход.

Специално внимание е отделено на съотношението между гражданство и националност. Гражданството се разглежда като вътрешноправна категория, която определя правния статус на лицето в рамките на държавата. Националността, от друга страна, има международноправно значение и включва както правната връзка, така и действителната връзка между лицето и държавата. Това разграничение е от значение при преценката дали едно вътрешноправно гражданство достига до нивото на националност в международноправен смисъл.

3. Глава втора: Източници на правото, регулиращи въпросите на гражданството

Втора глава разглежда източниците на правото, които уреждат гражданството. Изследването обхваща вътрешноправната уредба на Република България, с акцент върху Конституцията, Закона за българското гражданство и подзаконовите нормативни актове, както и международноправните и европейскоправните актове.

В частта относно международноправната уредба са анализирани основните актове, свързани с гражданството и безгражданството: Хагската конвенция от 1930 г., Всеобщата декларация за правата на човека, Конвенцията

относно статута на лицата без гражданство, Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство, Международният пакт за граждански и политически права, Конвенцията на ООН за правата на детето и Европейската конвенция за гражданството. Разгледани са и актове, свързани с недискриминацията, семейния статус и защитата на уязвими групи.

Отделно място е отделено на правото на Европейския съюз. Анализирано е значението на Договора от Маастрихт и гражданството на Съюза. Подчертава се, че гражданството на Европейския съюз произтича от гражданството на държава членка, поради което националните правила за придобиване на гражданство пораждаат последици и извън вътрешния правен ред.

В главата е направен исторически преглед на българската уредба — от Търновската конституция и законодателството за поданството, през уредбата през периода на Народна република България, до развитието след Конституцията от 1991 г. Историческият анализ показва промяната в разбирането за връзката между лицето и държавата и откроява някои законодателни решения, които са загубили мястото си в действащата уредба.

В края на главата са разгледани принципите, приложими при регулирането на гражданството — правна сигурност, равенство, недопускане на дискриминация, избягване на безгражданството, наличие на действителна връзка между лицето и държавата и закрила на децата. Тези принципи имат значение както при създаването на уредбата, така и при нейното тълкуване и прилагане.

4. Глава трета: Значение и практическо приложение на института на гражданството

Трета глава е посветена на значението и практическото приложение на гражданството. След изясняване на понятието и източниците на правната уредба, в тази глава се разглеждат последиците от гражданството в различни правни контексти.

На първо място гражданството е анализирано във връзка с държавата и населението като държавоформиращ елемент. Чрез него се очертава кръгът на лицата, които принадлежат към държавата и участват в нейната политическа и правна общност. Оттук се извежда и значението му за народния суверенитет, политическото представителство и функционирането на публичната власт.

Разгледано е значението на гражданството в Конституцията на Република България и в законодателството. Анализирани са разпоредбите, при които гражданството е условие за упражняване на права, заемане на длъжности или възникване на задължения. Направено е разграничение между права, които принадлежат на всички лица, и права, свързани с качеството „български гражданин“.

Отделено е внимание на международноправното значение на гражданството, включително при определянето на принадлежността на лицето към държавата, дипломатическата защита, множественото гражданство и безгражданството. В главата е разгледано и значението на гражданството в правото на Европейския съюз, където придобиването на гражданство на държава членка води до възникване на гражданство на Съюза.

В отделна част са разгледани гражданството и националността на юридически лица и някои особени вещи — кораби, въздухоплавателни средства, космически обекти и държавна собственост. Тези институти са сродни

и гранични на гражданството, но не съставляват гражданство в строг смисъл. В последната част на главата са изследвани множественото гражданство, лицата без гражданство, чужденците, бежанците, лицата с особена закрила и децата.

5. Глава четвърта: Придобиване на гражданство и други сродни производства

Четвърта глава е централната част на дисертационния труд. В нея се разглеждат способите за придобиване на българско гражданство и производствата, чрез които те се реализират. Анализът обхваща придобиването по рождение и по натурализация, като основно внимание е отделено на натурализацията поради нейната правна и практическа сложност.

На първо място са разгледани способите за придобиване на гражданство по рождение. При придобиването по произход е анализирано значението на родителската връзка и принципът *jus sanguinis*. При придобиването по месторождение е разгледано ограниченото приложение на принципа *jus soli* в българското право, насочено преди всичко към предотвратяване на безгражданството. При тези способи гражданството възниква по силата на правото, а административните действия имат констативно значение.

Разгледани са и други способи за придобиване на гражданство *ex lege*, включително придобиването чрез осиновяване, при установяване на произход и в други изрично предвидени от закона хипотези. Те показват случаите, в които законът свързва осъществяването на определен юридически факт с придобиване на българско гражданство.

Основната част на главата е посветена на придобиването на българско гражданство по натурализация. Натурализацията е анализирана като способ,

който изисква волеизявление на лицето, проверка на законовите предпоставки, участие на компетентни органи и акт с конститутивно действие. При нея най-ясно се проявяват въпросите за административната преценка, доказването, прозрачността и възможността за защита.

При общата натурализация са разгледани предпоставките, предвидени в Закона за българското гражданство: пълнолетие, продължително пребиваване, липса на осъждане и наказателно производство, доход или занятие, владееене на български език и освобождаване от досегашно гражданство в предвидените от закона случаи. Всяко изискване е анализирано с оглед функцията му при установяване на действителната връзка между лицето и българската държава.

Специално внимание е отделено на привилегированата натурализация, включително на лицата от български произход. Изследвани са съдържанието на понятието „български произход“, доказването му и ролята на компетентните органи. Анализирани са официалните документи, родствената връзка, самоопределението, езикът и становищата на органите, участващи в производството. Поставен е и въпросът за конституционното изискване за „облекчен ред“ и за това дали то предполага облекчения на материалноправните условия по чл. 15 ЗБГ.

В главата са разгледани и съдебният контрол върху актовете, свързани с натурализацията, както и сродните производства по установяване, загубване и възстановяване на българско гражданство. Тези въпроси са анализирани с оглед системната им връзка с придобиването и с цялостния режим на гражданството.

6. Глава пета: Международноправни стандарти и приложението им в правната уредба на Република България по придобиване на българско гражданство

Пета глава има критично-оценъчен характер. В нея действащата българска уредба на придобиването на гражданство се разглежда през призмата на международното право, правата на човека и правото на Европейския съюз. Целта е да се установи дали националната уредба е съобразена с изискванията, които произтичат от наднационалното и международното право.

На първо място е разгледан рискът от разминаване между гражданството във вътрешното право и националността в международното право. В тази връзка са анализирани стандартите, които целят установяване на действителна връзка между лицето и държавата. Проблемът е изследван както при натурализацията по общ ред, така и при привилегированата натурализация.

В главата е разгледано приложението на Европейската конвенция за правата на човека. Макар Конвенцията да не признава самостоятелно право на придобиване на гражданство, актовете на държавата в тази област могат да засегнат права, защитени от нея. Особено значение имат правото на личен и семеен живот, защитата срещу произвол и изискването за ефективни средства за защита.

Отделно е анализирана Европейската конвенция за гражданството, нейните основни положения и резервите на Република България. Поставен е въпросът за допустимостта на резервите и за отражението им върху мотивирането, прозрачността и контрола в производствата по гражданство.

В последната част на главата е разгледано приложението на нормите относно гражданството във връзка с правата на детето. Анализът е направен в контекста на случая с „бебето Сара“, който поставя въпроси относно закрилата

на децата, предотвратяването на безгражданството и висшия интерес на детето. Чрез този пример се показва, че формалното прилагане на правилата за гражданство може да доведе до резултати, които следва да бъдат преценявани и в светлината на Конституцията, международното право и правото на Европейския съюз.

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ИЗВОДИ

В заключението на дисертационния труд са обобщени резултатите от проведеното изследване и е направена оценка на изпълнението на поставените цел и задачи. Основният извод е, че придобиването на българско гражданство не може да бъде разглеждано единствено като въпрос на изключителната компетентност на държавата. То е институт на пресечната точка между конституционното право, международното право, административното право и правото на Европейския съюз.

Трудът изяснява гражданството като трайна връзка между физическото лице и държавата, която се проявява като правен статус, правоотношение и институт, свързан със системата на основните права. Съществен резултат е и разграничаването между гражданство и националност, като националността е разгледана в международноправен смисъл през признаването на връзката между лицето и държавата и през изискването за действителна връзка.

Изследването показва, че българската правна уредба изгражда развита и сложна система от способности за придобиване на гражданство. Придобиването по рождение следва логиката на гражданството по силата на закона, докато натурализацията предполага волеизявление на лицето, административна процедура и акт с конститутивно действие. Именно при натурализацията най-ясно се проявяват проблемите, свързани с държавната преценка, доказването, прозрачността на производството и защитата на лицата.

Специално значение има натурализацията на лица от български произход. Понятието „български произход“ е централно за тази хипотеза, но поражда въпроси относно съдържанието, доказването и практическото му приложение. Тук се срещат правното понятие за гражданство и по-широки категории като произход, идентичност, език, народност и принадлежност.

В труда е установено, че действащата уредба съдържа процесуални слабости, свързани с мотивираността, прозрачността и контрола върху определени актове и действия. Тези проблеми се проявяват и при производствата по установяване и удостоверяване на гражданство, включително относно формата и защитните елементи на издаваните удостоверителни документи. Допълнително, интервютата и въпросниците не винаги изследват в достатъчна степен реалната връзка на лицето с държавата.

Държавата запазва широка компетентност да определя условията за придобиване на гражданство, но тази компетентност не е неограничена. Тя следва да се упражнява при съобразяване с Конституцията, международното право и правото на Европейския съюз, особено когато отказът, забавянето или формалното прилагане на правилата може да засегне правото на личен и семеен живот, интересите на децата или да доведе до безгражданство.

Трудът има значение както за развитието на научното познание в областта на гражданството, така и за практическото прилагане на уредбата. Резултатите от него могат да бъдат използвани от законодателя, административните органи, съдилищата и практикуващите юристи, както и като основа за последващи изследвания относно производствата по гражданство, сравнителноправните модели за натурализация, безгражданството и защитата на децата.

IV. ПРЕДЛОЖЕНИЯ *DE LEGE FERENDA*

Въз основа на извършения анализ са формулирани конкретни предложения *de lege ferenda*, насочени към преодоляване на установените проблеми в уредбата на българското гражданство и неговото придобиване. Те обхващат законодателни изменения, промени в подзаконовата уредба и насоки в административната и съдебната практика.

На **първо** място, предлага се оттегляне на резервите на Република България към Европейската конвенция за гражданството по отношение на разпоредбите, свързани с мотивирането и контрола върху актовете в производствата по гражданство.

Поддържането на тези резерви все по-трудно може да бъде оправдано с оглед развитието на международноправните стандарти, практиката на Европейския съд по правата на човека и необходимостта от ефективна защита.

На **второ** място, предлага се изменение на Закона за българското гражданство, чрез което да се въведе административен или съдебен контрол поне върху част от актовете и междинните действия в производствата по натурализация и установяване на гражданство.

Прякото обжалване на указите на президента не е подходящо разрешение, тъй като би засегнало конституционния режим на президентската неотговорност. Поради това контролът следва да се търси в предхождащите етапи на производството — при министъра на правосъдието или при Съвета по гражданството.

В тази връзка е разгледано предложението на проф. Веселин Цанков, според което предложението на министъра на правосъдието до президента следва да бъде оформяно като решение. Така актът на министъра би придобил характер на административен акт и би подлежал на административнопроцесуален контрол, без да се засяга указът на президента. В дисертационния труд обаче е отчетен и недостатъкът на този модел — министърът действа въз основа на мнението на Съвета по гражданството, поради което би носил отговорност за акт, чиято фактическа и експертна основа не е изцяло резултат от неговата самостоятелна преценка.

Като алтернативен и по-прецизен подход се предлага въвеждане на възможност за оспорване на доклада или мнението на Съвета по гражданството. Макар формално да е мнение на спомагателен междуинституционален орган, този акт има съществено значение за крайното развитие на производството. Затова е обосновано да се предвиди механизъм за контрол върху неговата законосъобразност, мотивираност и съответствие със събраните доказателства. Подобен контрол не е чужд на българската правна система, доколкото са познати механизми за оспорване на експертни становища или междинни актове, когато те имат решаващо значение за правното положение на лицата.

На **трето** място, предложенията относно контрола са свързани с преосмисляне на облекчените материалноправни условия при привилегированата натурализация.

Целта не е механично улесняване на достъпа до българско гражданство, а баланс между по-ясни критерии и ефективен контрол върху тяхното прилагане. В този смисъл се предлага да се обсъди премахването на облекченията относно

пребиваването и владееенето на български език при натурализацията на лица от български произход.

Това предложение се основава на разграничението между „облекчен ред“ и „облекчени условия“. Чл. 25, ал. 2 от Конституцията предвижда облекчен ред за придобиване на българско гражданство от лица от български произход, но от това не следва непременно дерогиране на материалноправни предпоставки. Поради това е необходимо преосмисляне на чл. 15 ЗБГ, така че облекченият ред да не отслабва изискването за действителна връзка между лицето и българската държава.

На **четвърто** място, предлага се законодателно прецизиране на понятието „произход“ в Закона за българското гражданство.

В действащата уредба то се използва в различен смисъл — при гражданството по произход и при придобиването на гражданство от лица от български произход. Това създава риск от смесване на различни правни категории. Като възможни решения са посочени премахване на термина „произход“ от чл. 8 ЗБГ и придържане към конституционната формулировка на чл. 25, или използване на понятието „народност“ за целите на чл. 15 ЗБГ, по модел на по-старите закони.

На **пето** място, предлага се по-ясно разграничаване между понятията „гражданство“ и „националност“ в законодателството и при официалните преводи на международни договори.

Това би намалило риска от терминологично смесване и би позволило по-точно съгласуване между вътрешноправната и международноправната уредба.

На **шесто** място, предлага се усъвършенстване на въпросниците и интервютата в производствата по натурализация.

Те следва да дават по-пълна основа за оценка на действителната връзка на кандидата с българската държава и да обхващат езикови, семейни, културни, социални, образователни и професионални връзки с България. За да не се превърнат във формалност, се предлага периодичното им актуализиране.

На **седмо** място, предлага се приемане на стандарт за формата и защитите на удостоверенията за българско гражданство, издавани от Министерството на правосъдието.

Предвид доказателственото значение на тези документи е необходимо въвеждане на минимални технически изисквания, включително мокър печат, водни знаци, специфична хартия, отличителни белези, уникален идентификационен номер или възможност за електронна проверка на автентичността.

На **осмо** място, предлага се промяна в правоприлагането и съдебната практика относно гражданството на децата.

Макар действащата уредба да изисква съобразяване с най-добрия интерес на детето, практиката показва, че този принцип невинаги се прилага приоритетно. Поради това компетентните органи и съдилищата следва да го прилагат като водещ чрез конкретна и мотивирана преценка във всеки случай, особено при риск детето да остане без гражданство или в продължителна правна несигурност.

V. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИТЕ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В дисертационния труд могат да бъдат открити следните научни и научно-приложни приноси:

A. Научни приноси

1. Изследването има интердисциплинарен характер, като надгражда традиционната конституционноправна рамка и обхваща административноправни, международноправни и европейскоправни аспекти на придобиването на българско гражданство.

2. Доразвито е разграничението между гражданство и националност, като е обосновано значението му за съотношението между вътрешното право и международното право.

3. Гражданството е изследвано като многоизмерен публичноправен институт — правен статус, правоотношение и елемент от системата на правата на човека.

4. Систематизирани са източниците и принципите на правото, уреждащи гражданството, като е показано взаимодействието между Конституцията, Закона за българското гражданство, подзаконовата уредба, международното право и правото на Европейския съюз.

5. Изследвана е привилегированата натурализация на лица от български произход, включително понятието „български произход“, връзката му с понятията произход, народност, етнос и идентичност и конституционното изискване за „облекчен ред“ по чл. 25, ал. 2 от Конституцията.

Б. Научно-приложни приноси

1. Анализирани са производствата по придобиване, установяване, загубване и възстановяване на българско гражданство с оглед на процесуалните гаранции, ролята на компетентните органи и възможностите за контрол върху актовете и междинните действия.

2. Изведени са възможни модели за въвеждане на административен или съдебен контрол в производствата по гражданство.

3. Направени са практически изводи относно необходимостта от по-ефективно изследване на действителната връзка между кандидата и българската държава чрез усъвършенстване и периодично актуализиране на въпросниците и интервютата.

4. Обоснована е необходимостта от по-надеждна уредба на формата и защитните елементи на удостоверенията за българско гражданство, издавани от Министерството на правосъдието.

5. Изследвано е приложението на правилата за гражданството в контекста на правата на детето, предотвратяването на безгражданството и случая с т.нар. „бебе Сара“.

В. *De lege ferenda* принос

В резултат на проведеното изследване са формулирани конкретни предложения *de lege ferenda*, насочени към усъвършенстване на действащата нормативна уредба и практиката по нейното прилагане в областта на българското гражданство. Предложенията са основани на извършения сравнителноправен анализ, изследването на съдебната и административната

практика, както и на установените празноти, противоречия и практически затруднения при прилагането на Закона за българското гражданство.

Предложенията са насочени към оттегляне на резервите на Република България към Европейската конвенция за гражданството, въвеждане на по-ефективен контрол в производствата по гражданство, преосмисляне на облекчените условия при привилегированата натурализация, прецизиране на терминологията, усъвършенстване на интервютата и въпросниците, повишаване на защитата на удостоверенията за гражданство и по-последователно прилагане на принципа за най-добрия интерес на детето.

В своята съвкупност направените предложения имат за цел да допринесат за повишаване на качеството, ефективността и предвидимостта на правната уредба, за укрепване на правната сигурност и за по-пълното ѝ хармонизиране със съвременните европейски и международноправни изисквания в областта на гражданството.

VI. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Рогошев, Т. **Конституционност на натурализацията по облекчен ред за лица от български произход.** – Правна мисъл, 2025, № 4, под печат.

Статията разглежда съответствието на действащата уредба на привилегированата натурализация на лица от български произход с чл. 25 от Конституцията на Република България. Основен акцент е поставен върху разграничението между понятията „ред“ и „условия“ за придобиване на гражданство и върху въпроса дали конституционното изискване за „облекчен ред“ предполага и облекчаване на материалноправните предпоставки за натурализация.

2. Рогошев, Т. **Ролята на гражданството за реализиране на основни права на физическите лица.** – В: Сборник доклади от научна конференция „Знание, наука, иновации, технологии“, 2025, № 1, с. 529–540.

В статията гражданството е изследвано като правна връзка и правоотношение, чрез което физическото лице реализира определени права и поема задължения спрямо държавата. Разгледано е значението на гражданството за възникването и упражняването на основни права, както и ролята му като процесуална предпоставка за защита на правата, включително в контекста на дипломатическата защита.

3. Рогошев, Т. **Гражданството като право на човека.** – В: Сборник доклади от научна конференция „Знание, наука, иновации, технологии“, 2025, № 1, с. 517–528.

Статията разглежда гражданството през призмата на правата на човека. Анализирани са първоначалното признаване на правото на националност във Всеобщата декларация за правата на човека, последващото отсъствие на самостоятелна уредба на това право в основните международни договори и

съвременната тенденция гражданството да бъде защитавано косвено чрез други права, особено чрез правото на личен и семеен живот в практиката на Европейския съд по правата на човека.